

9. On the Regulations of the Pension Fund of Ukraine: The Edict of the President of Ukraine of 06.04.2011 № 384/2011 // Official Bulletin of the President of Ukraine dated 18.04.2011 – 2011, № 9, p. 24, Article 537.

УДК 342.951:364.3

*В. М. Остапович**,
асистент кафедри правового регулювання економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

У статті досліджено особливості адміністративно-правового статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, проблеми правового регулювання та шляхи реформування з метою забезпечення реалізації права на соціальний захист, у тому числі і на безоплатну медичну допомогу.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус громадян, соціальний захист, медична допомога, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

В статье исследованы особенности административно-правового статуса граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы, проблемы правового регулирования и пути реформирования с целью обеспечения реализации права на социальную защиту, в том числе и на бесплатную медицинскую помощь.

Ключевые слова: административно-правовой статус граждан, социальная защита, медицинская помощь, граждане, пострадавшие вследствие Чернобыльской катастрофы.

In the article the features of administrative-legal status are investigated citizens affected by the Chernobyl disaster, problems of legal regulation and ways of reforming in order to ensure the realization of the right to social protection, including free medical aid.

Key words: administrative and legal status of citizens, social protection, medical aid, citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster.

* Ostapovych V.M., Assistant of the Economy Legal Regulation Department in Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ADMINISTRATIVE-LEGAL STATUS OF CITIZENS, WHO WERE INJURED AFTER THE CHORNOBYL DISASTER

Постановка проблеми. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу [1]. Уже більше трьох десятиків років віддаляє нас від Чорнобильської катастрофи – найбільшої за всю історію ядерної енергетики, як за кількістю загиблих і потерпілих від її наслідків людей, так і за економічними збитками, внаслідок якої в Україні радіаційно забруднено 2293 населені пункти, розташовані на територіях 77 районів 12 областей. Станом на 1 січня 2016р. в Україні налічується 1 млн 961 тис. 904 громадян, що мають статус постраждалих від Чорнобильської катастрофи, у тому числі 108 тис. 530 інвалідів і 418 тис. 777 дітей. Понад 35 тис. родин одержують пільги через втрату годувальника, смерть якого пов'язана з Чорнобильською катастрофою. Ці цифри свідчать не тільки про ступінь пережитих народом потрясінь, а й також про необхідність надання соціальної та медичної допомоги потерпілим [2, с. 96]. Станом на 1 липня 2016 року до узагальненого складу Державного реєстру України осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи включено дані на 2 413 191 особи [3]. Аналізуючи статистичні дані, що характеризують стан здоров'я серед дорослого потерпілого населення, Міністерство охорони здоров'я України відзначає поступове його погіршення [2, с. 182]. Враховуючи зазначене, з кожним роком зростає кількість проблем, пов'язаних з подоланням наслідків цієї аварії та соціального захисту громадян, які від неї постраждали. Однією з таких важливих, актуальних проблем, яка з роками набуває все більшого і більшого значення, є проблема визначення адміністративно-правового статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи з метою забезпечення реалізації їх конституційного права на соціальний захист загалом і безоплатну медичну допомогу зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом дослідженню проблематики адміністративно-правового статусу громадян присвячені роботи багатьох науковців, серед яких В. Б. Авер'янов, Н. О. Армаш, Ю. П. Битяк, О. М. Гумін, Т. О. Гуржій, Я. В. Журавель, В. В. Зуй, Б. О. Карась, А. М. Ко-

лодій, І. С. Окунев, Є. В. Пряхін, О. Ф. Скакун, П. М. Рабінович та інші. Слід зазначити, що проблематика адміністративно-правового статусу громадян досліджувалася вченими з врахуванням особливостей тих чи інших адміністративних правовідносин суб'єктами яких є громадяни, однак практично відсутні роботи, в яких розглядається саме адміністративно-правовий статус громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Адміністративно-процесуальному статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, присвячений підрозділ 2.2 дисертаційного дослідження Б. О. Карася, в якому, зокрема, розглядається структура адміністративно-процесуального статусу постраждалих громадян [4, с. 71–92] та інші публікації на цю тематику [5, с. 73–79].

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження адміністративно-правового статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи враховуючи наукові дослідження присвячені цьому питанню, практику органів державної влади, місцевого самоврядування, судів адміністративної юрисдикції з цієї проблематики та напрацювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення законодавства України шляхом внесення відповідних змін та доповнень до нього.

Основні результати дослідження. Громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Громадянином України є особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України [6]. Громадяни України є суб'єктами адміністративного права. Суб'єкти адміністративного права – це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [7, с. 183].

По-різному визначають вчені правовий статус у теорії права та в адміністративному праві. З латинської статус («status») перекладається як «стан», «становище», визначаючи в своєму первісному значенні як загальне становище окремої особи (особистості) в суспільстві, та і сукупність усіх (або) частини її юридичних прав і обов'язків [8, с. 300]. Деякі вчені ототожнюють поняття «правовий статус» і «правове становище», виходячи з того, що категорія «правовий статус» охоплює всі види юридичних зв'язків [9, с. 123]. Натомість Ю.Я. Якимов вважає, що є доціль-

ним використання різних термінів для позначення правового стану абстрактного суб'єкта права і правового стану реальної особи, що вступає у правовідносини [10, с. 14]. Правовий статус людини – юридично закріплене становище людини в суспільстві, відповідно до якого фізична особа як суб'єкт права вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку в суспільстві [11, с. 57]. Правовий статус конкретної фізичної особи можна розглядати як суму загального, спеціального й індивідуального статусів, співвідношення яких варіює від конкретних ситуацій [11, с. 59]. Науковці виділяють такі види правових статусів людини: загальний (конституційний); спеціальний; індивідуальний. До спеціальних статусів людини відносяться галузеві, які перебувають у межах однієї галузі права, зокрема і адміністративно-правовий. Зміст адміністративно-правового статусу фізичної особи (під фізичною особою в Україні розуміють громадян України, іноземців та осіб без громадянства), в тому числі і громадянина, становить комплекс її прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями [7, с.192]. І. С. Окунев розглядає правовий статус, як форму соціального статусу особи і вважає, що в його основі лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне положення особи в даній системі суспільних відносин, у той час як право лише закріплює правовий статус, вводить його в законодавчі рамки [12, с. 43]. Професор А. М. Колодій зазначає, що правовий статус формують норми матеріального права, де встановлюються права та обов'язки учасників правовідносин, а процесуальне право регулює їхню реалізацію [13, с. 169]. При цьому на переконання П. М. Рабіновича, основними елементами правового статусу є суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки осіб [14, с. 84]. У своєму дослідженні Б. О. Карась визначаючи структуру адміністративно-процесуального статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, до нього відносить: адміністративно-процесуальну правосуб'єктність; адміністративно-процесуальні права, свободи і законні інтереси; адміністративно-процесуальні обов'язки [4, с. 176].

28 лютого 1991 року Верховною Радою Української РСР було прийнято Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (далі – Закон №796-ХІІ) в преамбулі якого зазначено, що цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного

права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на охорону їх життя і здоров'я та створює єдиний порядок визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій, умов проживання і трудової діяльності на них, соціального захисту потерпілого населення [15]. Слід зазначити що, станом на сьогоднішній день зміни та доповнення до Закону №796-ХІІ вносилися більше 40 разів. Соціальний захист постраждалого населення на сьогодні здійснюється за трьома основними напрямками – соціальним, медичним і протирадіаційним. На сьогодні у сфері соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, залишається багато питань, які накопичувалися роками. На реалізацію у повному обсязі положень Закону №796-ХІІ потрібно понад 80 млрд грн, що становить 17,1 % доходів зведеного бюджету за минулий рік [2, с. 87].

Поняття «соціальна захищеність», як стан реалізації законодавчо закріплених економічних, правових, соціальних гарантій, що забезпечують кожному члену суспільства дотримання найважливіших соціальних прав вперше визначено в дисертаційному дослідженні І. С. Ярошенко та розмежовано поняття «соціальний захист» і «соціальна захищеність» [16, с. 5].

Аналіз медичних наслідків Чорнобильської катастрофи, їх динаміка та прогноз свідчать, що зусилля з мінімізації медичних наслідків є недостатніми. З року в рік зменшується відсоток практично здорових дітей. В окремих поліських районах взагалі не залишилося здорових дітей. Захворюваність дорослих також суттєво зростає в усіх вікових групах – за ці роки за окремими показниками захворюваність зросла в кілька разів. Поліпшення ефективності медичної допомоги, лікування та реабілітації постраждалих не лише залишається актуальним, а й має стати пріоритетним на найближчі роки [2, с. 87]. Загалом до осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, відносять учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків у 1986–1990 роках) і потерпілих від Чорнобильської катастрофи (громадяни, що проживали (проживають) чи постійно працювали (працюють) певний період часу станом на 01 січня 1993 року на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок цієї катастрофи). З метою реалізації права постраждалих на соціальний захист, для встановлення пільг і компенсацій, у тому числі і на безоплатну медичну допомогу Законом №796-ХІІ визначено

чотири категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Посвідчення «Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС» і «Потерпілий від Чорнобильської катастрофи» є документами, що підтверджують статус громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, і надають право користування пільгами, встановленими Законом №796-ХІІ [15], а порядок видачі зазначених посвідчень затверджений Кабінетом Міністрів України [17]. Питання визначення адміністративно-правового статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи з метою реалізації конституційного права на соціальний захист шляхом отримання тих чи інших пільг і компенсацій неодноразово було предметом розгляду адміністративних судів різних інстанцій, а також Європейського Суду з прав людини [18].

Узагальнюючи судову практики перегляду в касаційному порядку судових рішень у справах про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи Вищий адміністративний суд України у своїх висновках зазначає, що для отримання статусу учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС до відповідного органу влади громадянин має подати визначену Порядком медичну документацію (медичний експертний висновок про причинний зв'язок між набутим захворюванням та аварією на ЧАЕС), або документи, що підтверджують період роботи у зоні відчуження [19]. Однак проблемними та не вирішеними залишаються питання отримання статусу громадянина, що постраждав внаслідок Чорнобильської катастрофи у випадках коли відповідна документація втрачена, або в ній у силу тих чи інших обставин зазначені не зовсім достовірні відомості, що з одного боку призводить до порушення гарантованого громадянину права на соціальний захист, а з іншого враховуючи високий рівень корупціогенних ризиків і зловживань з метою отримання безпідставних пільг і компенсацій особами, які на це не мають права. Як вбачається з судової практики адміністративних судів, унаслідок неузгодженості норм підзаконних нормативно-правових актів вимогам Закону №796-ХІІ органи влади, зокрема органи Пенсійного фонду України, на жаль порушують конституційні права громадян безпідставно відмовляючи в призначенні пенсій на пільгових умовах та отриманні інших пільг і компенсацій, що в подальшому призводить до численних судових позовів і

тривалих розглядів справ адміністративними судами трьох інстанцій [20–22].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Велика кількість норм Закону №796-ХІІ, що визначають адміністративно-правовий статус громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи з метою забезпечення соціального захисту, надання компенсацій і пільг, у тому числі і права на безоплатну медичну допомогу станом на сьогоднішній день є застарілими та майже втратили свою актуальність, так як мова йде в основному про осіб, які брали участь в ліквідації наслідків аварії у 1986–1990 роках, або проживали (проживають) чи постійно працювали (працюють) певний період часу станом на 01 січня 1993 року на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок цієї катастрофи. Однак Закон №796-ХІІ взагалі не передбачає надання будь-якого статусу постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи громадянам, які стали повнолітніми, народилися та тривалий період часу (десятиліттями) проживали або проживають на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, з метою у першу чергу надання їм медичної допомоги, яка спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами, враховуючи віддалені наслідки впливу опромінення, у тому числі малими дозами внаслідок постійного, тривалого споживання забруднених продуктів (інкорпороване опромінення), що може призвести до непередбачуваної, значної шкоди здоров'ю, у тому числі генних мутацій, високого рівня захворюваності та смертності (в тому числі і в достатньо молодому віці) внаслідок онкологічних, серцево-судинних та інших захворювань.

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне доповнити Закон №796-ХІІ нормою про надання статусу постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи громадянам, які стали повнолітніми, народилися і тривалий період часу (десятиліттями) проживали або проживають на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. 30 років після Чорнобиля: уроки та перспективи [Текст] : матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 16 берез. 2016 р. / Верховна Рада України, Ком. з питань екол. політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобил. катастрофи ; [редкол.: Борисюк М. М. та ін.]. – Київ : Парламентське вид-во, 2016. – 398 с.

3. Державна установа «Український центр інформаційних технологій та Національного реєстру Міністерства охорони здоров'я України» : [Електронний ресурс] / Міністерство охорони здоров'я України. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/res_ucit_nr.html.

4. *Карась Б.О.* Розгляд і вирішення адміністративними судами України спорів щодо соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Карась Борис Олександрович; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – 201 с.

5. *Карась Б.О.* Адміністративно-процесуальний статус громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи / Б.О. Карась // Адміністративне право і процес. – 2015. – № 3 (13). – С. 73–79.

6. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 року №2235-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – №13. – Ст. 65.

7. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 592 с.

8. Римское право. Понятия, термины, определения / пер.: Пресняков Ю.В.; спец. науч. ред.: Черниловский З.М.; перевод с чешского Бартошек М. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с.

9. *Халфина Р.О.* Общее учение о правоотношении / Р.О. Халфина. – М.: Юрид. лит., 1974. – 352 с.

10. *Якимов Ю.Я.* Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации: монография / Ю.Я. Якимов. – М.: Проспект, 1999. – 200 с.

11. *Скаун О.Ф.* Теорія права і держави : Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.

12. *Окунев І. С.* Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Окунев Ігор Сергійович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2010. – 222 с.

13. *Колодій А. М.* Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.

14. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. – Київ : Атіка, 2001. – 176 с.

15. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лютого 1991 року №796-ХІІ // Відомості Верховної Ради. –1991. – №16. – Ст. 200.

16. Ярошенко І. С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ярошенко Ірина Станіславівна ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – Київ, 2006. – 20 с.

17. Про затвердження Порядку видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1997 р. №51 // Офіційний вісник України. – 1997 . – № 5. – С. 71.

18. Рішення Європейського Суду з прав людини в справі «Науменко проти України» (заява №41984/98) від 09 листопада 2004 року // Офіційний вісник України від 10.06.2005. — 2005. – №21. – С. 278.

19. Довідка за результатами вивчення та узагальнення судової практики перегляду Вищим адміністративним судом України в касаційному порядку судових рішень у справах про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; про пільгове оподаткування суб'єктів господарювання, що діють на територіях, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи 01 січня 2007 року // Вісник Вищого адміністративного суду України від 01.2007. – 2007. – № 1.

20. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 12.07.2017 р. у справі №359/9710/16-а [Електронний ресурс: Єдиний державний реєстр судових рішень] // Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/67750367>.

21. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 27.02.2017р. у справі №359/9710/16-а [Електронний ресурс: Єдиний державний реєстр судових рішень]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65007909>.

22. Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 16.01.2017 р. у справі №359/9710/16-а [Електронний ресурс:Єдиний державний реєстр судових рішень]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/64128434>.

References

1. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – 1996 r. – # 30. – St. 141.

2. 30 years after Chernobyl: lessons and perspectives [Text] materials by parliament hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine 16 March. 2016 / Verkhovna Rada Ukrainy, Kom. z pytan ekol. polityky, pryrodokorystuvannya ta likvidatsii naslidkiv Chernobyl. katastrofy ; [redkol.: Borysiuk M. M. ta in.]. – Kyiv : Parlamentske vyd-vo, 2016. – 398 s.

3. State institution «Ukrainian Center for Information Technologies and the National Register of the Ministry of Health of Ukraine»: [Electronic resource] / Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. – Rezhym dostupu: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/res_ucit_nr.html.

4. Karas B.O. Consideration and resolution by the administrative courts of Ukraine of disputes concerning the social protection of citizens who suffered as a result of the Chernobyl catastrophe: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Karas Borys Oleksandrovych; Kyivskiy nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2016. – 201 s.

5. Karas B.O. The administrative and procedural status of citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster / B.O. Karas // Administratyvne pravo i protses. – 2015. – No 3 (13). – S. 73–79.

6. On Citizenship of Ukraine: Law of Ukraine dated January 18, 2001 No. 2235-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 2001. – #13. – St. 65.

7. Administrative Law of Ukraine. Academic course: Pidruch.: U dvokh tomakh: Tom 1. Zahalna chastyna / Red. Kolehiia: V.B.Averianov (holova) ta in. – K.: TOV «Vydavnytstvo «Yurydychna dumka», 2007. – 592 s.

8. Roman law Concepts, terms, definitions / per.: Presniakov Yu.V. ; spets. nauch. red.: Chernylovskiy Z.M. ; perevod s cheshkoho Bartoshek M. – M.: Yuryd. lit., 1989. – 448 s.

9. Khalfyna R.O. General doctrine of the relationship / R.O. Khalfyna. – M.: Yuryd. lit., 1974. – 352 s..

10. Yakymov Yu.Ya. The status of the subject of administrative jurisdiction and the problem of its implementation: monograph / Yu.Ya. Yakymov. – M.: Prospekt, 1999. – 200 s.

11. Skakun O.F. The theory of law and state : Pidruchnyk. – 2-he vydannia. – K.: Alerta; KNT; TsUL, 2010. – 520 s.

12. Okunieiev I. S. General theoretical foundations of the legal status of the subject: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / Okunieiev Ihor Serhiiovych ; NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. – Kyiv, 2010. – 222 s.

13. Kolodii A. M. Human and civil rights in Ukraine: navch. Posib. / A. M. Kolodii, A. Yu. Oliinyk. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2003. – 336 s.

14. Rabinovych P. M. Fundamentals of the general theory of law and state: navch. posib. – Kyiv : Atika, 2001. – 176 s.

15. On the status and social protection of citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster : Law of Ukraine dated February 28, 1991 №796-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 1991. – #16. – St. 200.

16. Yaroshenko I. S. Organizational-legal forms of social protection of a person and a citizen in Ukraine: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / YaroshenkoIryna Stanislavivna ; Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana. – Kyiv, 2006. – 20 s.

17. On Approval of the Procedure for the Issuance of Certificates to Persons Affected by the Chernobyl Disaster: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 20, 1997 No. 51 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 1997. – # 5. – str. 71.

18. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Naumenko v. Ukraine (application no. 41984/98) dated 09 November 2004 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy vid 10.06.2005. — 2005. – #21, stor. 278.

19. A reference on the results of the study and generalization of the judicial practice of review by the Supreme Administrative Court of Ukraine in the cassation of court decisions in cases on the status and social protection of citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster; on preferential taxation of economic entities operating in territories exposed to radioactive contamination due to the Chernobyl disaster on January 1, 2007 // Visnyk Vysshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy vid 01.2007. — 2007. – #1.

20. The decision of the Supreme Administrative Court of Ukraine dated July 12, 2017 in case number 359/9710/16-a [Electronic resource: United State Register of court decisions] // Mode of access: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67750367>.

21. The decision of the Kyiv Appeal Administrative Court dated 27.02.2017. in case number 359/9710/16-a [Electronic resource: United State Register of court decisions] \ Mode of access: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65007909>.

22. Resolution of the Boryspil City District Court of Kyiv Region dated 16.01. 2017 in case number 359/9710/16-a [Electronic resource: United State Register of court. decisions] \ Mode of access: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64128434>.